

ПОДГОТОВКАТА НА СТУДЕНТИ (БАКАЛАВЪРСКА И МАГИСТЪРСКА СТЕПЕН) И ДОКТОРАНТИ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ „СОЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА“ В СУ „СВ. КЛ. ОХРИДСКИ“

Доц. д-р НЕЛИ БОЯДЖИЕВА

THE TRAINING OF BACHELOR, MASTER AND DOCTORAL DEGREE STUDENTS OF SPECIALITY „SOCIAL PEDAGOGIC“ AT SOFIA UNIVERSITY „ST. KLIMENT OHRIDSKI“

In this article made a critical analysis of the characteristics of student training in „Social Pedagogic“ at three educational degrees — bachelor, master and doctor. What represented here is statement of students about the quality of training and their expectations about professional realization. The accomplishments noted, based on quality and quantity analysis of the curricula, types and directions of the master programs, the subject-meter and contributions of dissertation papers at the department „Social Pedagogy and Social Work“. Significant conclusions and recommendations about improvement and raising the quality of university training of social pedagogies made.

ПОДГОТОВКА НА СТУДЕНТИТЕ В ОКС „БАКАЛАВЪР“

СУ „Св. Кл. Охридски“ – ФНПП въвежда обучение по държавна поръчка на студенти от тази специалност преди двадесет години. Специалността е акредитирана от НАОА с много добра оценка за пръв път през 2003 г. и втори път в рамките на професионално направление „Педагогика“ през 2007г. със същата оценка. Разкриването ѝ е в отговор на потребностите и изискванията на социалната практика у нас след демократичните промени в общественно-политическата система и нейното управление. Съществуващите специалности до този момент във висшите училища не бяха насочени към подготовка на специалисти за социалното подпомагане, а наличните кадри в новосъздадените структури, министерства и ведомства нямаха необходимия образователен ценз и професионална подготовка.

ФНПП приема първите студенти държавна поръчка – редовно обучение, през учебната 1991/92 година. Почти едновременно с въвеждането на специалността в СУ започва обучението на студенти и в ЮЗУ „Н. Рилски“ – първоначално задочно, а по-късно и в редовна форма.

Поетапно и последователно през следващите години такава специалност се разкрива във всички пълни държавни университети у нас – Шуменски, Великотърновски, Пловдивски, Бургаски и Русенски. Тя се управлява от педагогическите факултети и от общи катедри по педагогика и психология, а в някои по-късно се обособяват и катедри по социална педагогика – ШУ и ЮЗУ. В повечето от висшите училища тя съществува паралелно със „Социални дейности“, разкривана към икономически, обществени, медицински факултети и по общественото здраве, в департаменти по хуманитарни науки в частни университети, където най-рано започва обучение по социална работа (НБУ, БСУ, ВСУ).

В СУ „Св. Кл. Охридски“ първоначално специалността се разкрива към съществуващата по това време катедра по „Дефектология“, а първият вариант на учебен план е „Дефектология – социално дело“. Веднага обаче след това тя е преименувана и утвърдена от АС като „Социална педагогика“. През май 1996 се създава първата университетска катедра не само в СУ, но и във висшето образование у нас, наречена „Социална педагогика и социално дело“. Тя обединява преподаватели с базисни компетенции, подходящи за обучението по новата за СУ специалност.

Първият учебен план интегрира подготовката и по социално дело, тъй като все още няма отделна специалност в тази сфера и стандарти за нея. Образователното съдържание включва и профилиране в три основни модула за работа с деца и юноши, възрастни и стари хора и безработни – преквалификация и пренасочване на работната сила. Студентите получават дипломи за висше образование по социална педагогика, но с квалификация „социален работник“, тъй като учебното съдържание обхваща теоретична и практическа подготовка за работа в социалната сфера. Това обяснява и наименованието на катедрата. След утвърждаването на отделни стандарти за обучение по социални дейности и обособяването ѝ като самостоятелна специалност в официалния регистър на професиите, за които готви висшето образование у нас, със съгласието и сътрудничеството между ръководството на ФНПП и Катедрата, от една страна, и ръководството на ФП в СУ – от друга, е разкрита и първата за Алма матер специалност „Социални дейности“ към ФП. Предоставена е цялата програмна документация по специалност „Социална педагогика“ на ръководството на ФП за ползване и приемственост, за да се подготви учебен план на новата специалност.

В катедрата по „Социална педагогика и социално дело“ на ФНПП се подготвя и учебен план за ОКС „Бакалавър“ – първи по тази специалност на основата на единните държавни изисквания, задължителни по това време за утвърждаването на учебната документация. Той е и гръбнакът на

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

следващите планове не само за СУ, но и за всички останали висши училища, които последователно иницират подготовката на социални педагози. Основите на този план са залегнали и в настоящото съдържание на обучението, но модифицирано и конструирано съобразно изискванията на европейската система за трансфер на кредити 2003 г. Приетият през 2010/11 учебна година е 13-ти випуск за тази ОКС „Бакалавър“ по социална педагогика и 7-ми, обучаван по последния учебен план с кредити. Формите за обучение са редовна и задочна в два варианта – с продължителност 5 г. и съкратен срок (първоначално 3 г., а по-късно от 2002/2003 – 2 години) обучение след полувисше/ колежанско образование. Тази форма съществува до 2007 г., когато е приет последният випуск. Средното количество на студенти на випуск е 100 човека (50 редовна форма и 50 – задочна, а в първите години 1997-98 и по 200-250 човека). След отпадането на съкратената форма на обучение студентите в един випуск са под 100.

Учебният план включва основни дисциплини от всички области на науките, базисни за подготовката на социалните педагози – философия, етика, психология, социология, икономика, право, медицина, информационни технологии, както и осигуряващи специализирана подготовка като: въвеждане в специалността, социална политика и управление, основи и методи на социална работа, работа със семейството, възрастни и стари хора, деца и рискови групи, безработни и др. Основната част включва общи и специални педагогически дисциплини – теория на възпитанието, дидактика, история на педагогическите учения, сравнително образование, социална, семейна педагогика, андрагогика и герагогика, гражданско образование, теория и методика на социално-педагогическото консултиране и съветване, педагогика на свободното време, социализация и ресоциализация, професионално ориентиране, специална педагогика и др. Освен задължителните има и избираеми дисциплини, голяма част от които са с приложна и практическа насоченост. Задължителна е практиката през втората половина от обучението с хоспитиране, текуща и държавна практика на терен. Студентите имат и курсов проект с изследователска насоченост в предпоследната година на обучение и защита на проект с практическа насоченост в края на държавната практика (стаж).

За да се направи по-обективна и реалистична равностметка за резултатите и удовлетвореността от обучението, е проведена анкета сред студентите от специалността от всички форми на обучение непосредствено преди дипломирането. Тя е насочена към проучване на мнението им за практическата реализация, перспективите за кариерно развитие и самооценката на качеството на подготовката им в университета. Обх-

ванати са последователно студенти от бакалавърска степен – редовна и задочна форма, през последните десет години.

Обобщаващите данни от отговорите показват, че почти всички смятат, че подготовката им за работа в социално-педагогическата сфера има практическа реализация. Половината от тях са оптимистично настроени и твърдят, че това е актуално днес, а останалите – в бъдеще. Песимистите са на мнение, че българите ще могат да осъзнаят и да търсят самостоятелно помощ за решаване на проблемите си в социално-личностен план едва след 10-15 години. Затова те насочват своите очаквания и кариерни планове за реализация в други сектори, за които в момента има търсене и предлагане на работни места. Голяма част от тях работят още по време на следването или търсят възможност за това в социално-педагогическата сфера, НПО, доброволчески дейности, БЧК, обслужването, търговията и работа с клиенти, застрахователния бизнес, продажбите, журналистиката, масовите комуникации и телекомуникациите и др.

Една трета посочават, че все още социално-педагогическата помощ и консултирането във връзка с нея не се е наложило като практика или че това е частично само в някои области и затова не очакват особени възможности за реализация като социални консултанти. Някои изразяват мнение, че у нас това ще стане много трудно поради резервираност на гражданите и че хората не са свикнали да търсят помощ, а тези, които имат належаща нужда от нея, не могат да си я позволят поради финансови причини, неинформираност или скептицизъм. За българина е характерно недоверието към другите на фона на вътрешна убеденост, че може сам да взема всички решения и че разбира от всичко. Някои пък са скептични към равнището на този вид услуги и компетентността на специалистите като цяло, а смятат и методите, които се използват, за остарели – на равнището от средата на века. Все повече обаче това становище се променя сред студентите и те проявяват все по-голяма активност, настойчивост и амбициозност в стремежа си да получат колкото се може повече и всестранна подготовка и професионално-практически умения. В това отношение те търсят и се отзовават с готовност на всякакви предложения за работа на терен, тренинги, групи за личен опит или развиване на различни компетенции. Много от преподавателите, които осъществяват консултантски, организационно-управленски, експертни и доброволчески дейности в социално-педагогическата сфера, привличат и включват изявени и мотивирани за професионална работа и личностна реализация.

По отношение на подготовката си в университета повече от половината абсолвенти високо оценяват теоретичното равнище и широкопрофилната насоченост на обучението. Те са удовлетворени от акаде-

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

мизма и общата култура, която са получили от образованието си, от усвоените умения за работа с хора и много специфични професионални умения. Особено са доволни и високо оценяват това, че изучават много и различни научни дисциплини от областта на философските, психологическите, педагогическите науки и социалното управление, преподавани от специалисти с висок академичен статус, които дават много, но са и взискателни към подготовката им. Положителна е и оценката им за това, че има и достатъчно учебно-научна литература, достъпна и предлагана в различни варианти, в т. ч. и електронни.

Почти всички желаят, с неизменна в отделните випуски нагласа, по-голяма практическа насоченост на обучението, с много упражнения, практикуми, тренинги, демонстрации и наблюдения в различни институции и в работата с клиенти. Всеки трети посочва това като препоръка към усъвършенстване на преподаването. Това е свързано с насоката за модернизиране на учебните планове и програми в подготовката на специалисти в социалната сфера и помагачи професии. Тези изисквания са в унисон с хармонизирането и привеждането на учебната документация с европейските изисквания и стандарти и системата за трансфер на кредити. Въпреки желанието и усилията на катедрата по „Социална педагогика и социално дело“ обаче все още не е направено напълно очакваното от студентите в тази сфера.

От получените практически умения за работа с хора и тяхното подпомагане и ръководство са удовлетворени близо две трети (61%) от випускниците – 30% в много висока степен и 31% – във висока. Останалите, които съставляват около една трета, не смятат, че са получили изцяло това, което би ги направило по-уверени в работата с клиенти в различна степен. Една четвърт (25 %) преценява, че „донякъде“ са получили очакваното, 14% – категорично не. Последните са преди всичко от студентите задочно обучение, при които практическите занятия и семинарните упражнения в семестриалното обучение са сведени до минимум или изобщо липсват, като се изключи задължителната по учебен план практика. Подобно е и съотношението на отговорите на въпроса доколко са удовлетворени от специалните професионални умения, които са получили по време на следването си – две трети (65%) са отново тези, които ги оценяват много високо (24%) и високо (41%). Една пета са доволни само в известна степен (20%), една десета са изцяло недоволните (10%), а 5% не са могли да определят това. Би следвало да се проучат по-задълбочено критичните отговори.

Единствената дисциплина, предвидена само с упражнения по време на обучението, е „Тренинг на комуникативни умения“, за която всички, без изключение, дават много висока оценка. Той се провежда в предпос-

ледния семестър преди стажа и в този смисъл помага на студентите за по-голяма увереност и сигурност в професионалното общуване. Дисциплини с такава насоченост са включени главно в листата на избираемите (12 на брой – в трите последни семестъра преди стажа), но има какво да се желае по отношение на мястото им в учебния план. Необходимо е да има подобни занятия много по-рано – още в първите семестри. С такава насоченост са избираемите дисциплини като „Социално-терапевтичен театър“, „Арт-терапевтични техники в консултирането и социално-педагогическата работа“, „Групова арт-терапия“, „Синемалогия в социално-педагогическата работа“, „Невербална комуникация“, „Проектна работа“, „Работа с деца в риск“, „Етнически групи“, „Бежанци“, „Соционика“, „Анимация“, „Приемно семейство“, „Кризисна интервенция“ и др. Студентите дават висока оценка и са удовлетворени от тези курсове, изразяват желание за повторение и записване на тези от тях, за да развият и свои лични, професионални и комуникативни умения.

Ранжирането на степента на удовлетвореност на завършващите специалността „Социална педагогика“ в СУ „Св. Кл. Охридски“ извежда на първо място общата култура (86%) и широкопрофилната подготовка, в която на преден план се откроява психологическата (81%), следвани от специалните професионални умения в социално-педагогическата сфера (65%), практическите умения за работа с хора (61%) и академичното равнище на преподаване и поднасяне на информацията (57%). Последното е израз на нежеланието на все по-голяма част от студентите да слушат традиционните лекции и да се трудят по-усърдно върху усвояване и възпроизвеждане на високите и по-трудно достъпни теории в обществознанието.

В обратен ред най-много са недостатъчно удовлетворените, в т.ч. и неотговорили дали са доволни от академичното равнище (43%), усвоените практически умения за работа с хора (39%), специалните професионални умения (35%), широкопрофилната подготовка (19%) и от равнището на обща култура (14%). Посещението на лекции и семинарни занятия не е с равномерна интензивност поради трудова заетост на студентите, ангажираност с друго или по-рядко – липса на отговорност. Единствените занятия, на които се регистрира задължително присъствие, е държавната педагогическа практика, а участието в лекции и семинарни занятия е свободно. Поради това преценката на студентите по отношение на качеството на преподаване би следвало да бъде внимателно интерпретирана и съотнесена с тяхното редовно присъствие.

Независимо от всичко препоръките на една трета от завършващите са отправени най-вече по посока на подобряване на възможностите за провеждане на практически занимания (33%), за разнообразяване и обо-

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

гатаване на съществуващите и въвеждане на други видове интерактивни и групови занятия, освен традиционно застъпените в учебните планове, обогатяването на самия план с нова тематика, по-конкретна обвързаност с актуалните проблеми на социално-педагогическата практика, консултирането и съветването, по-тесен контакт с контингента и клиентелата в социалната сфера още по време на обучението в университета.

Представата на завършващите студенти за социално-педагогическата професия я очертава по следния начин в техните очи. Според тях тя дава изключителната възможност за положителни промени в обществото (97%). Това е дълбока убеденост, с която студентите влизат в специалността и не намалява докрая на следването. На второ място, те смятат, че тя изисква особени общи дарби и специфични личностни качества (конкретно и във връзка с консултирането), които те притежават и развиват допълнително по време на следването (61%). Те са убедени, че подготовката и преподаването е на високо професионално и академично равнище в университета и са добре представени във факултета (63%). На трето място, повече от половината са на мнение, че все още има и ще има в перспектива добри професионални шансове за реализация, тъй като има недостатъчно дипломирани социални педагози (56%). Това са и тези, които продължават обучението си в следващата ОКС „Магистър“ по социална педагогика, а по-малко в социалните дейности, социалното управление или психологията.

Същевременно почти всички випускници са на мнение, че професията на социалния педагог не е добре платена (95%). Половината от студентите, които завършват на бакалавърско равнище, смятат, че тя няма достатъчно висок престиж в обществото (56%) и че е трудно да се практикува днес (50%) и те самите не са настроени да се реализират в нея, страхуват се от „тъмната“ ѝ страна и не смятат, че ще се справят на ниво, особено в областта на социалните услуги и подпомагане на рискови групи и лица с тежки проблеми и увреждания. Въпреки всичко 85% твърдят, че са я записали по своя дълбока вътрешна убеденост и желание да се реализират в нея. Само 15% са отговорили, че са попаднали случайно. Това показва сериозната енергия и потенциала на випускниците, който би могъл да бъде още по-ефективно реализиран и в процеса на обучението, и в по-нататъшната реализация, квалификация и усъвършенстване на работещите в социално-педагогическата сфера.

Какво биха искали, очакват да направят или са вече твърдо решили випускниците, завършващи бакалавърска степен? Три четвърти от тях декларират, че желаят да започнат веднага работа по своята специалност, но същата част искат едновременно да започнат да изучават и друга специалност, за да получат допълнителна квалификация. Те очакват, че ще могат да

реализират това в рамките на втората образователно-квалификационна степен – магистратурата. Само 16% искат да започнат работа по друга професия, извън социално-педагогическата сфера, а две трети не желаят това. Близко една пета (18%) не могат да определят все още какво биха искали и също толкова не знаят какво ще правят, след като завършат. Подобно е и съотношението при отговора на въпроса дали завършващите смятат да правят нещо съвсем друго, преди да започнат работа като социални педагози или социални работници. Преобладаващата част (82%) са твърдо на мнение, че биха започнали веднага работа по своята специалност, но когато намерят институция, която да съответства на техните представи и очаквания. Консултирането се очертава като привлекателна перспектива за болшинството от тях, но не са убедени, че ще намерят възможност за това, а част от тях с основание са на мнение, че още трябва да се образуват и квалифицират и затова се ориентират към магистърска степен.

Като цяло очертаната картина на мотивите за избор и очакванията на студентите от педагогическата професия, по-специално социално-педагогическото консултиране и съветване, може да се охарактеризира като реалистична и в известна степен оптимистична по отношение на преобладаващата дълбока индивидуално-личностна мотивация за работа с хора и оказване на помощ, със съответните широки учебно-познавателни интереси, съчетани с прагматична ориентация и най-вече с позитивни очаквания за бъдещата реализация в избраната професия.

ПРОБЛЕМИ НА ПОДГОТОВКАТА НА СТУДЕНТИТЕ В ОКС „МАГИСТЪР“

Обучението на студентите от специалност „Социална педагогика“ – ОКС „Магистър“ започва от учебната 1997/98 година. Стартират първите за страната магистърски програми по социална педагогика и социални дейности. Най-привлекателна от тях е „Мениджмънт на социалните дейности“, която функционира до 2002/03 г. с обучени над 700 магистри и със съвместното участие на преподаватели от ФП на СУ. По това време се утвърждават нови учебни планове и започва приемът на студенти и по други две програми. По програмата „Педагогически съветник в училище“ (задочна форма на обучение) са обучение 60 магистри за шест учебни години до 2008 г. По същото време стартира и друга магистърска програма „Социално-педагогическа помощ за семейството“ (редовно и задочно обучение), преименувана на „Консултиране и социално-педагогическа помощ за семейството“ през 2009 г. Тя функционира постоянно досега и в нея са обучавани 90 магистри. Третата програма, по която продължава обучението, е модифицираната

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

програма по „Мениджмънт на социално-педагогическите дейности“ с общ брой 200 завършили в двете форми на обучение.

През учебната 2004/05 са приети учебните планове за още две програми по „Социално-педагогическа работа с деца и юноши“ (задочна форма), в която са подготвени около 50 студенти до 2009 г., и „Социално-възпитателна работа в пробационната сфера“ (задочно обучение), по която са обучавани 70 студенти. С различна степен на интензивност през годините се осъществява обучение по всички тези програми, в които участват средно по 100 студенти на випуск (през последните няколко години средно по 50). Всички завършват със защита на дипломна работа. Близко 1200 студенти са получили магистърска степен по социална педагогика в СУ – ФНПП (1997-2010).

Непрекъснат и неизменен интерес поддържат програмите, по които са записани студенти и за учебната 2010/11: „Мениджмънт на социално-педагогическите дейности“ (23 бр.), „Консултиране и социално-педагогическа помощ за семейството“ (17 бр.) и „Социално-възпитателна дейност в пробационната сфера“ (10 бр.) – всичко 50, повечето държавна поръчка.

Приблизително същото количество е било за предходната 2009/10 учебна година – МСПД (21), КСППС (18), СВДПФ (11), ДЮВ (4) – всичко 54. Като се има предвид, че абсолвентите-бакалаври по социална педагогика във ФНПП са 60, се оказва че близо 90% от това число са и магистрите.

В тези програми се приемат студенти не само със същата ОКС, но и от различни хуманитарни и педагогически специалности. Близко половината от тях са завършилите социална педагогика предимно във ФНПП, а останалите – в други специалности в него. Присъствието на студенти от други факултети на СУ и други висши училища е епизодично явление, но се срещат такива от НБУ, Славянския университет и филиал на ВТУ, БСУ, ШУ, ЮЗУ, ПУ, ТрУ (главно социална педагогика и по-рядко социални дейности), както и от СУ – ФФ (психология), ФП (педагогика), ГГФ (география), ФСлФ (българска филология), БгФ (богословие) и чуждестранни студенти от балканските страни – Гърция, Кипър, Сърбия, Македония. При условие че всички университети предлагат различни магистърски програми по социална педагогика, регионалното разпределение на магистрите е логично следствие. Така например по данни на висшите училища в НАОА магистри по социална педагогика освен в СУ – ФНПП се подготвят в ШУ (107), СУ (54), БУ (44) и РУ (37), ВТУ (34), ТрУ (30), ЮЗУ (12), ПУ (12) – общо 330. От тези данни обаче не следва да се правят генерални изводи, тъй като не е ясно за какъв период от време се отнасят при отделните висши училища, а ос-

вен това има динамика на интересите и ориентациите към втората ОКС.

Мотивите за избор и обучение в магистърските програми по специалността могат да се групират по следния начин. Първо, това е желанието да издигнат и задълбочат подготовката си на по-високо равнище за завършилите бакалавър по социална педагогика във ФНПП. Това са и в повечето случаи студенти, които вече работят по специалността или силно желаят да направят това, като смятат, че по-високата ОКС ще им даде предимство при търсене на работа. Редовните студенти освен това продължават обикновено в редовно обучение по държавна поръчка, като по този начин продължават статуса си и предимствата, които ползват като студенти (общезития, стипендии, летни бригади в чужбина и др.), а и приемът им е по-сигурен и сравнително гарантиран поради наличната подготовка от бакалавърската степен. Това са около една трета от студентите, които се обучават в магистърските програми. Завършилите редовно обучение продължават редовно и магистърската степен, а завършилите задочно – в задочна форма.

На второ място сред мотивите за учене в ОКС магистър по социална педагогика е желанието за разширяване на подготовката в друга сфера, за нова квалификация и преквалификация или за получаване на диплома от СУ при завършилите други университети, особено частните (НБУ, БСУ) или тези, които са в период на ликвидиране – Славянски университет. В тази група са и студентите, които са завършили начална и/или предучилищна педагогика, специална педагогика, педагогика на изкуствата (музика), социални дейности, психология, педагогика. На трето място сред мотивите за записване на ОКС магистър са очакване за разрешаване на вътрешно-личностни или семейни проблеми, ситуативни или утилитарно-прагматични, желание за удължаване на студентския живот, за нови контакти, за избягване от ежедневието, запълване на времето поради липса на подходящи работни места на малка част от учащите се. Това са в повечето случаи студенти, които сами заплащат за удоволствието да учат в СУ и да имат възможност да дойдат в столицата или да продължат пребиваването си в нея. Незначителна част са и тези, за които студентският статус и редовната форма на обучение дава възможност за участие в студентските чуждестранни бригади или да учат, докато отглеждат децата си.

В зависимост от мотивите са и резултатите от обучението. Учебните планове са сравнително балансирани. В тях се акцентира в по-голяма степен на специализираната подготовка, в т.ч. и на практическата насоченост на обучението и фокусирането му върху спецификата на програмата, но за съжаление без достатъчно реална практика или работа на терен. Акцентът е повече върху специализацията и профилирането, но по-скоро в теоретичен

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

план и по-малко върху овладяването на методиката на научноизследователската работа. Като най-съществен недостатък на подготовката, който студентите посочват неизменно в края на обучението си, е, че не са имали възможност достатъчно да се запознаят на практика с изучаваните проблеми и да развият професионалните си компетенции, освен в учебната група и с реални клиенти и потребители на социално-педагогически услуги. Това се компенсира до известна степен от разработването на дипломните работи, в които студентите трябва сами да организират своите изследвания и емпирични проучвания с помощта и насоките на научния ръководител. За тези от тях, които вече работят в полето на социалната педагогика или социалното подпомагане, това е реално осъществимо, но във всички останали случаи има трудности и препятствия в реализацията на проучванията за дипломните разработки, което се отразява и върху качеството им. За повишаването му катедрата нееднократно организира обсъждания и приема критерии и изисквания към подготовката на дипломни проекти. Може да се желае повече и по отношение на избираемостта на дисциплините и реалното набиране на кредити, при които студентът да може сам да ги формира, или тези предмети да се конструират в движение за всяка магистърска програма съобразно интересите и очакванията на конкретната група.

Необходимо е и по-активна пропаганда, реклама и маркетинг за ориентациите и търсенията на магистърската степен по социална педагогика, разработване на нови комбинирани програми с други катедри и/или университети на междуфакултетно или междууниверситетско равнище, в т. ч. и с чуждестранни университети. Би следвало да се разгърне и системата за СДК, проектната дейност в това направление, независимо че катедрата вече има няколко сполучливи активности в това отношение (РЕ-ЛЕ-2 подготовка по превенция на изоставянето и подготовка на професионални родители по приемната грижа). Има известен ефект и от включването и разработването на университетските проекти по фонд „Научни изследвания“, в резултат на които бяха разработени и внедрени като избираеми учебни дисциплини („Компетенции за социални услуги“), в процес на разработка и предлагане – в катедрата на нова магистърска програма по „Арт-терапия в социално-педагогическото консултиране и рехабилитация“ и по „Православна социалнопедагогическа работа“.

Преподавателите в магистърските програми са търсени лектори и участват в междууниверситетската мобилност на почти всички висши училища в страната, които подготвят социални педагози и социални работници – ПУ, ВТУ, РУ, ШУ, БСУ, НБУ, ТрУ, БУ и др. В магистърските програми също четат утвърдени преподаватели от други факултети на СУ (ФФ) и други ВУ (УНСС), както и професори, които са в

пенсионна възраст. Предстои разширяване на обмена и обогатяване на четенията и с чуждестранни лектори.

ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИТЕ–ДОКТОРАНТИ ОТ ОНС „ДОКТОР“

Подготовката на докторанти по социална педагогика стартира още в самото начало от създаването на „Катедрата по социална педагогика и социално дело“ през 1996 г. Първата акредитация за обучението по ОНС „Доктор“ по 05.07.01 и по социална педагогика за СУ беше осъществена преди седем години, а вече от края на 2010 г. много добра оценка получи правото на ФНПП за обучение на докторанти по същата научна специалност. Социалната педагогика е приоритетно направление във факултета и НАОА поставя катедрата във водеща позиция за ВУ. На основата на тази висока оценка има възможност да продължи и да се усъвършенства подготовката на докторанти по социална педагогика през следващите шест години наред и в конкуренция с други катедри в СУ и други ВУ, получили вече акредитация (СУ-ФП, ЮЗУ, ПУ, РУ, ВТУ, ТрУ), и тези, на които предстои (ХТМУ, ТУ, ШУ, БУ и др.).

Безспорно катедрата има най-големи успехи до този момент поради посочените по-горе причини и затова, че в нея има съсредоточен най-висок научен потенциал в тази област за страната – девет професори – трима от тях щатни членове, а петима – в пенсия, но с опит и активност в научно ръководство на докторанти. Това е катедрата с най-много доктори на науките – петима на брой, трима, от които са и на щат в нея. За нещастие доц. дпн Фелиянка Стоянова и доц. д-р М. Атанасова, си отидоха преждевременно, в разцвета на творческите си сили и на върха в академичното си развитие. Днес катедрата има трима професори, които са и доктори на науките, петима доценти, трима главни асистенти, двама, от които доктори и един старши асистент. От шестнадесет хабилитирани лица на катедрата от 1996 г. досега девет са били членове на научни комисии и СНС към ПВАК: като член на комисия по педагогика (проф. дпн Кл. Сапунджиева 2004-2009); председател на СНС (проф. Г. Бижков 1993-1998); зам. председател (проф. д-р П. Петров 2009-2010); научен секретар (доц. д-р Н. Бояджиева 1998-2007); членове – проф. дпн Кл. Сапунджиева (1998-2004), доц. дпсн Н. Александрова (1998-2004), проф. Г. Бижков (2007-2010), доц. К. Герджиков (2003-2010), проф. П. Петров (2004-2007).

За изминалия близо 15-годишен период от създаването на катедрата са обучавани 52 докторанти (48 за „доктор“ и 4 – „дпн“), като повече от половината – 58% (30 бр. – 26 „доктор“ и 4 – „дпн“) са защитили успешно дисертациите си. Близо една десета са доктори на науките, което

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

няма прецедент в една катедра в професионалното направление. Половината от общия брой на студентите в ОНС „доктор“ по педагогика са успешно защитили и са придобили тази степен. Една четвърт от тях са чуждестранни докторанти на задочно обучение – общо 7 (27% – 6 от Израел и 1 от Гърция). От останалите защитили са редовни – 11 бр. (42%) и 8 бр. (31%) на самостоятелна подготовка. Всички незащитили са отчислени с право на защита, но малка част от тях са представили трудове за обсъждане в рамките на допустимия срок след това (1 година).

Рекапитулацията за реализацията на защитилите показва, че от 23 български докторанти 4 „дпн“ са професори, а 3 от придобилите научната и образователна степен „д-р“ са от катедрата (общо 7 – 23%); 4 от редовните докторанти са емигрирали в чужбина – Канада и Германия.; 7 се хабилитират, 5 от тях в други ВУ (3 от тези на самостоятелна подготовка са доценти във ВУ – ПК към ТУ – София, ЮЗУ и БСУ), двама са в процедура за хабилитация (ЮЗУ); 3 от тях работят в НПО в социалната сфера на ръководни или експертни длъжности, 2 са педагогически съветници в СОУ, 2 – експерти към МОМН, 1 – в здравеопазването. Две трети (66%) от защитилите. От тях 15 (50%) се реализират във ВУ – близо една четвърт (23%) в СУ, а останалите – на експертни или ръководни длъжности в НПО, държавна администрация – МОМН и като помагачи специалисти в училище, медии, болници.

Част от докторантите с изтекъл срок на обучение, отчислени с право на защита, работят в социално педагогическата сфера – пробация, социални педагози в училище, НПО, учители, социални работници в домове, експерти в общински структури за работа с деца с противообществени прояви. Двама са асистенти в катедрата. Проекти на четирима редовни докторанти са обсъдени при предзащита, но не е открита процедура. Други от отчислените все още работят върху тях и им предстои апробация. Има само един нов редовен докторант в 2010.

Първият редовен докторант, чиято апробация и официална защита е непосредствено след създаването на катедрата, е избран за асистент непосредствено след това и вече е хабилитиран. Трима от асистентите са били докторанти на самостоятелна подготовка към нея, двама от които са главни асистенти и доктори, атестирани с най-висока оценка сред асистентите във ФНПП. Един от редовните докторанти след спечелен конкурс е назначен за асистент и преминава в задочна форма, но вече отчислен с право на защита и предстои представяне за обсъждане.

В катедрата са апробирани дисертациите за научната степен „доктор на науките“ на четири нейни членове, а едни от предишните ръководители е придобил своята научна степен по психология в Русия. За

приблизително една трета от настоящия състав на катедрата е давала своята помощ и преценка чрез обсъждане и одобрение на КС. Като се добавят и асистентите, които са били докторанти (общо 5, а 3 от тях вече доктори), се оказва, че повече от две трети от състава е подготвян и придобил научна степен в катедрата и чрез нея. Освен това трима са се хабилитирали в нея, петима са станали професори (4-ма от тях – дпн) и петима доктори на науките. Следователно в най-голяма степен катедрата е работила за собственото си израстване (7 доктори, от които – 4 „дпн“), за подготовка на чуждестранни докторанти (7), за попълване на академичния състав на други ВУ (5), за „износ“ на български докторанти за чужбина (3), но също и за НПО (2), помагачи специалисти в образованието (2), държавната администрация (1), здравеопазването и социалната медицина (1), медии (1) и на свободна практика (1).

Почти всички хабилитирани са участвали в една или друга степен в научното ръководство на докторанти, но не всички са успели да разработят трудовете си и да защитят. На един хабилитиран се падат средно по четирима обучавани докторанти в катедрата, от които по 2-ма успешно защитили през изминалите 15 години. Общо 11 ръководители са извели успешно 22 докторанти (8 проф. и 3 доц.). Това са проф. дпн Ж. Атанасов (1996 – 1), проф. д-р М. Белова (1999, 2002, 2006 – 3), проф. д-р Г. Бижков (1997, 2003, 2005 – 3), доц. д-р Н. Бояджиева (2005, 2009, 2010 – 3), проф. дпсн Н. Александрова (2004, 2005 – 2), проф. д-р Г. Димитрова (2005, 2008 – 2), проф. д-р П. Петров (2002, 2008 – 2), доц. д-р Б. Минчев (2000, 2004 – 2), проф. дпн В. Борисова (2006, 2008 – 2), проф. д-р К. Спасов (2005 – 1), доц. д-р Н. Петрова (2005 – 1). Четирима от защитилите са били на самостоятелна подготовка без научен ръководител. В подпомагането на тяхната работа чрез консултации и обсъждания са участвали всички членове на катедрата (двама са главни асистенти в катедрата, един в друго звено на ФНПП (зав. лаборатория) и един – експерт в МОН).

Защитени са докторски дисертации в следните отраслови направления на педагогиката: теория на възпитанието и дидактика (шифър 05.07.01): Социална педагогика – 18 (1 „дпн“); Теория на възпитанието – 4 (1 – „дпн“); Теория на обучението (дидактика) – 2; Начална училищна педагогика – 1; Сравнително образование – 1 („дпн“); Методология и методика на педагогическите изследвания – 1 („дпн“). Защитени са дисертации по История на педагогиката и българското образование – шифър 05.07.02 – 3 бр. (членове от катедрата).

При дисертациите за научната степен „ДПН“ темите са единствени за своите области – „Социализация и ресоциализация на непълнолетни чрез самоизява и творчество“ (В. Борисова, 2000), „Театърът в

българската културно-възпитателна традиция“ (Кл. Сапунджиева, 2002), „Световното сравнение — предизвикателство в сравнителното образование“ (Н. Попов, 2002), „Критериално-ориентирани дидактически тестове“ (Ф. Стоянова-Кафтанджиева, 2008).

Независимо от сравнително високата резултативност и ефективност в подготовката на докторанти в съпоставка с други катедри и научни звена може да се прецизира системата им на подбор и привличане, съдържанието на подготовката и включването им в научноизследователските планове и проекти на катедрата. Очаква се и по-интензивното им ангажиране в хоспитиране, практически и семинарни занятия, ръководство на курсовите разработки, проектна, консултантска и теренна работа. Предстои разработване и прецизиране на учебната документация и възстановяване на докторантската академия с рамков учебен план и модул за подготовката на докторанти по педагогика, в т.ч. социална педагогика в СУ – ФНПП.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Изводите са свързани с констатацията, че подготовката на социалните педагози се е утвърдила категорично в университетското образование у нас през последните двадесет години. Изпреварващ и водещ в това отношение е СУ „Св. Кл. Охридски“ – ФНПП, който открива за пръв път специалността, подготвя първите учебни планове за нея, въвежда трите степени на висшето образование и заема челно място в подготовката на докторанти в тази област, включително и за научната степен „доктор на педагогическите науки“. Налице е все по-широкото включване и на други ВУ в подготовката на социални педагози, които предлагат свои модификации на учебни планове и подготвен академичен състав. Това поставя отделните катедри в конкурентна ситуация при наличие на все повече сродни специалности в сферата на помагащите професии в един и същ университет. Тази тенденция и направеният анализ позволява да се направят и някои посъществени препоръки за усъвършенстване на учебното съдържание, формите и организацията на обучението по социална педагогика.

1. Усъвършенстване на учебната документация – учебните планове, като се трансформира част от хорариума и часовете за лекции в семинари, тренинги и практикуми към специализираните дисциплини.

2. По-широко включване на демонстрации, хоспитиране и интерактивни методи на обучение чрез директни и видеонаблюдения в социални институции, центрове и други специализирани звена за педагогическата работа и подпомагане.

3. Разнообразяване на формите за практическа подготовка чрез – практикуми, социално-педагогически тренинги, управление и решаване на конфликти, формиране на социални и комуникативни умения, себеутвърждаване и личностен растеж и др.

4. Включване на задължителни практически занятия във всички блокове в учебния план в рамките на задължителната подготовка, разнообразяване на избираемата подготовка, включително чрез разработване на модули и включване на факултативна подготовка по проблемите на различни социални, възрастови и рискови групи, които са обект на социално-педагогическа работа и подпомагане.

5. Създаване на отделни модули за същинската практика в зависимост от интересите, постиженията на студентите, набора от избираеми дисциплини, курсови разработки и възможностите за осигуряването ѝ в рамките на държавната педагогическа практика, ръководството и супервизията при преддипломния стаж.

6. Систематична и кооперативна съвместна работа с „базовите“ специалисти чрез привличането им за участие в работата на катедрата, проектната дейност и супервизия на работата на студентите.

7. Разширяване на участието на студентите от трите степени на образование – самостоятелно и съвместно с преподаватели – в проекти за работа в сферата на социално-педагогическата работа, проучвания на терен и екипна работа.

8. Осигуряване на водещи специалисти от национален и международен мащаб като гост-лектори, водещи и ръководители на „работилници“ за придобиване на практически умения, пренасяне и разпространяване на педагогически опит.

9. Инициране и подпомагане на участието на студентите в медийни кампании като популяризатори на възможностите за предлагане на реална подкрепа на деца, семейства и групи в риск, за да се промени общественото мнение към търсенето на социално-педагогическа помощ.

10. Използване на възможностите и базата за работа във факултета и университета чрез създаване на реално действащи и гъвкави консултативно-диагностични, терапевтични звена, центрове и кабинети за практикуване на студенти.

11. Инициране и разгръщане на система за насочване за работа, последваща и постоянна специализация, квалификация и супервизия на дипломираните специалисти в сферата на социалната и специалната педагогика, социалните дейности и психология.

12. Организиране на регулярни срещи, семинари и конференции за споделяне на опит, за обучение и популяризиране на сполучливи моде-

Подготовката на студенти (бакалавърска и магистърска степен)...

ли за реализиране на социално-педагогическата превенция и помощ за справяне с рискови групи.

13. Осъществяване на медийна подкрепа, участие и огласяване на дейностите в тази сфера, доставяне и издаване на повече помощна специализирана литература, мултимедийни продукти и използване възможностите на ИК-технологии.

14. Създаване на междукатедрени, факултетни и междууниверситетски центрове, които обединяват различен тип специалисти за подготовка, специализация, квалификация и лицензиране на работещите в социалната сфера.

15. Съвместна работа и обмяна на опит и специалисти от обществени, държавни институции, НПО и други висши училища за запознаване с добрите практики, привличането им в консултантска, проектна и експертна дейност към катедрата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бижков, Г. , Обобщаващ доклад на ПК по ПНМТИ към НАОА за резултатите от акредитацията на професионално направление Педагогика. В – Оценяване и акредитация на висшите училища, № 14, 2008, 13-28.
2. Бояджиева, Н. Анализ на проблематиката в дисертациите по теория на възпитанието и социална педагогика (1996-2006). В – Социална педагогика – история, теория, практика. Състав. Н. Бояджиева и М. Пиронкова, С., 2007, 68-84.
3. Подготовката на учители и социални педагози в навечерието на европейската интеграция, С., 2006.
4. Приемственост и перспективи в развитието на педагогическата теория и практика, С., 2007.
5. Социална педагогика – история, теория, практика. Състав. Н. Бояджиева и М. Пиронкова, С., 2007, 68-84.

Приложение

Списък на докторите на „Социална педагогика и социално дело“(1996-2010)

1. Цецка Коларова, „Нравственото възпитание в Средновековна България-IX-IX век“, 1996, н. р-л проф. Ж. Атанасов, ред. докт.(доц. СПСД)
2. Горан Попов, „Началното училище – история и теория“, 1997, н. р-л проф. д-р Г. Бижков, ред. докт.
3. Екатерина Чернева, „Педагогически аспекти на ценностната ориентация при децата от начална училищна възраст“, 1998, н. р-л проф. д-р М. Белова, ред. докт.
4. Валентина Букреева, „Диалогичното общуване в обучението на учениците от началната училищна възраст“, 1999, н. р-л проф. д-р П. Петров, ред. докт.
5. Гл.ас. Елена Димитрова, „Формиране на педагогически умения у студентите чрез процесуално-ориентирано обучение“, 2000, н. р-л доц. Б. Минчев, сам. подг.
6. Доц. д-р Виолета Борисова, „Ресоциализация на непълнолетни правонарушители чрез самоизява и творчество“, 2000 , дисертация за науч.ст. „ДПН“ (проф. в СПСД)

7. Мая Сотирова, „Нестандартността в поведението на учениците от НУВ“, н. р-л проф. д-р М. Белова, 2001, ред. докт.
8. Доц. д-р Клавдия Сапунджиева, „Театърът в българската културно-възпитателна традиция“, 2002, дисерт. за науч. ст. „дпн“, 2002 (проф. СУ от 2006, р-л кат. „СПСД“)
9. Доц. д-р Николай Попов, „Световното сравнение: предизвикателство в сравнителното образование“, 2002, дисертация за „дпн“, 2002 (проф. СУ- СПСД)
10. Али Асади, „Взаимоотношения между организационния климат на арабското средно училище в Израел и степента на отчужденост на учениците“, н. р-л проф. Г. Бижков, 2003 (чужд. зад. докт.– Израел)
11. Гл. ас. Стефан Стефанов, „Основни институции за организация и управление на образователното дело през Възраждането“, 2003, сам. подг. (гл. ас. д-р – СПСД)
12. Йосиф Нунев, „Социално-педагогически аспекти на десегрегацията в образованието на ромските деца“, 2003, сам. подг.
13. Мая Чолакова, „Социално-педагогически измерения на потенциала за учене при деца от етно-малцинствени общности“, 2003 , сам. подг.
14. Ради Касем, „Личностни епистемологични теории на учениците от основното училище в гр.Тира“, 2004, науч. р-л доц. Б. Минчев, чужд. зад. докт.(Израел)
15. Хана Гутман, „Старост и самота в западното общество“, науч. р-л проф. дпн Н. Александрова, 2005, чужд. зад. докт. – Израел
16. Елена Александрова, „Социално-педагогически аспекти на здравната култура на учениците“, 2005, н. р-л К. Спасов, докт. на самост. подг.
17. Гл. ас. Пепа Митева, „Педагогически подходи за редуциране на агресивните прояви при децата от начална училищна възраст“, 2005, н. р-л доц. д-р Н. Бояджиева, сам.
18. Яфа Менахем, „Аз-образът на юноши с обучителни студности и интеграцията им в масово училище“, 2005, н. р-л проф. Н. Александрова, проф. Вл. Радулов, 2005, Израел
19. Незабравка Петрова, „Интегративни тенденции в обучението по математика в контекста на перманентното образование“, 2005, н. р-л проф. д-р Г. Димитрова, ред.
20. Надя Стойкова, „Индивидуализиране на социално-педагогическата работа при деца с проблемно поведение“, 2005, н. р-л Г. Бижков, ред. докт.
21. Гл. ас. Марина Пиронкова, „Частното училище в образователната система в България(от Възраждането до 1948)“, 2006 (гл.ас. д-р- СПСД)
22. Златка Ангелова, „Особености на социално-педагогическата работа със зависими към хероин младежи (оценка и развитие на социални умения)“, 2006, н. р-л доц. Н. Петрова, ред. докт.
23. Ива Владимирова, „Медиите и формиране на агресивни поведенчески нагласи у подрастващите“, н. р-л проф. М. Белова, 2006
24. Пламен Миразчийски, „Оценка на риска при социализацията на деца деца от начална училищна възраст“, н. р-л проф. В. Борисова, 2008
25. Дорон Зохар, „Компютърно-базираната система „MANBAS“ и мениджърските функции на израелския училищен директор“, 2008, н. р-л проф. П. Петров (Израел)
26. Доц. д-р Фелиянка Стоянова, „Методи за определяне на праговите стойности при критериално ориентирани дидактически тестове“ (дпн), 2008 (доц. дпн СУ–СПСД)
27. Евелин Бърнщтайн, „Влияние на интернатното обучение върху личностната представа на зрелостници“, н. р-л проф. В. Борисова, офиц. защита 2008 (Израел)
28. Анна Папастергиу, „Мултикултурното образование в Гърция“, 2008, н. р-л проф. Г. Димитрова, (Гърция)
29. Юлия Максимова, „Социално-педагогическа работа с болни с деменция тип Алцхаймер и техните семейства в някои страни на Европа и България (сравнително проучване), н. р-л доц. Н. Бояджиева, 2009, самост. подг.
30. Янна Д. Кирилова, „Специфика на социално-педагогическото консултиране в интеркултурна среда“, н. р-л доц. Н. Бояджиева, 2010, ред. докт.